

Scandix pecten-veneris L. znovunájdenný na Slovensku

Scandix pecten-veneris L. refound in Slovakia

JÁN RIPKA & PAVOL MEREĎA JUN.

Katedra botaniky PríF UK, Révová 39, 811 02 Bratislava

A new locality of *Scandix pecten-veneris* was found. This species was thought to be probably extinct in Slovakia since 1992. The locality is situated in W Slovakia, near Bošáca in the Biele Karpaty Mts.

Scandix pecten-veneris (česák hrebenitý) je pôvodom mediteránno-eurázijský druh, recentne zavlečený do južnej Afriky, Južnej a Severnej Ameriky a Nového Zélandu (cf. Chrtek et al. 1968). Naším územím prebieha časť východnej hranice jeho európskeho areálu. Tento archeofyt sa na Slovensku vyskytuje len v nominálnom poddruhu, v rôznych poľnohospodárskych kultúrach. Viaže sa na teplé a suché stanovištia na hlinito-ílovitých pôdach v kolínnom a vzácne v planárnom stupni (Hlavaček et al. 1984).

Údaje o rozšírení druhu na Slovensku pochádzajú najmä z druhej polovice 19. a prvej polovice 20. storočia. Vzhľadom k sporým údajom v literatúre možno predpokladať, že u nás nepatrí k veľmi častým a nebezpečným burinám. Po nástupe moderného poľnohospodárstva, najmä vplyvom čistenia osiva a chemického ošetrovania kultúr, postupne prakticky vymizol. Posledný publikovaný údaj o jeho výskyte na našom území predstavuje Futákov zber z roku 1962 z vrchu Klapy v Javorníkoch (Hlavaček et al. l. c.). Až po niekoľkých desaťročiach, v roku 1988, druh našla H. Mered'ová pri Lednických Rovniach (Biele Karpaty), v komplexe tradične obhospodarovovaných obilných polí rodiny Chodúrovcov (Mered'ová 1991). Po ich smrti sa spôsob obhospodarovania polí zmenil a od roku 1992 sa tu *S. pecten-veneris* už nenašiel. Spolu s ďalšími archeofytmi ho však naďalej pestovala rodina Mered'ovcov v Dubnici nad Váhom. Odvtedy sa druh nepodarilo potvrdiť na žiadnej lokalite, a preto bol považovaný za pravdepodobne vyhynutý (EX?) (Feráková & Maglocký 1998).

V júni roku 1998, počas terénnych cvičení z botaniky, bola skupina študentov PríF UK z Bratislavy – B. Immerová, K. Janovicová, V. Orthová, J. Špalková, M. Kapusta, V. Kučera a autori článku, overovať výskyt vzácných poľných burín na lokalite neďaleko obce Bošáca (Biele Karpaty), ktoré tu

v posledných rokoch našla K. Devanová. Pri fytoocenologickom výskume poľa s kapustou repkovou (*Brassica napus*) sme objavili pomerne bohatú populáciu druhu *S. pecten-veneris*. V okolí Bošáce zbierali česák už v minulosti viackrát, naposledy to bol Weber v r. 1930 pri Trenčianskych Bohuslaviciach (Hlavaček et al. l. c.). Nami zistená populácia bola obmedzená len na malú časť poľa (cca 25 m²); zloženie vegetácie dokumentuje nasledujúci zápis:

Zápis 1: Biele Karpaty, Bošáca, 7173c, 1,5 km JV od obce, lok. Peterkové, 350 m n. m., okraj poľa s *Brassica napus*, exp. SZ, sklon 5°, plocha 13 m², pokryvnosť E₁ 80%, výška 70-50-25 cm, substrát hlinitý, mierne vlhký, študenti PrIF UK, 4. 6. 1998.

E₁: *Scandix pecten-veneris* 4, *Thlaspi arvense* 3, *Arenaria leptoclados* 2b, *Convolvulus arvensis* 2b, *Papaver rhoeas* 2b, *Anthemis ruthenica* 2a, *Falcaria vulgaris* 2a, *Lolium perenne* 2a, *Nigella arvensis* 2a, *Brassica napus* 1, *Bromus arvensis* 1, *Consolida regalis* 1, *Elytrigia repens* 1, *Stellaria media* 1, *Adonis aestivalis* +, *Alyssum alyssoides* +, *Bupleurum rotundifolium* +, *Bromus tectorum* +, *Capsella bursa-pastoris* +, *Caucalis platycarpos* +, *Colymbada scabiosa* +, *Cyanus segetum* +, *Galium spurium* +, *Knautia arvensis* +, *Lamium amplexicaule* +, *Lapsana communis* +, *Lithospermum arvense* +, *Melampyrum cristatum* +, *Ranunculus arvensis* +, *Triticum aestivum* +, *Veronica arvensis* +, *V.persica* +, *Viola arvensis* +, *Camelina microcarpa* r, *Cerinthe minor* r, *Melilotus officinalis* r, *Valerianella dentata* r.

Pri bližšej obhliadke poľa sme česák hrebenitý našli aj o cca 100 m ďalej, taktiež na okraji porastu, ale len niekoľko exemplárov. Okolie tejto časti poľa bolo však tiež mimoriadne bohaté na výskyt ďalších vzácných burinných druhov, a preto uvádzame aj jeho floristické zloženie:

Zápis 2: detto, plocha 20 m², pokryvnosť E₁ 90%, výška 50-40-10 cm, substrát hlinitý, mierne vlhký, študenti PrIF UK, 4. 6. 1998.

E₁: *Nigella arvensis* 3, *Papaver rhoeas* 3, *Adonis aestivalis* 2b, *Consolida regalis* 2b, *Thlaspi arvense* 2b, *Anthemis ruthenica* 2a, *Convolvulus arvensis* 2a, *Elytrigia repens* 2a, *Viola arvensis* 2a, *Alyssum alyssoides* 1, *Arenaria leptoclados* 1, *Centaurea cyanus* 1, *Falcaria vulgaris* 1, *Lithospermum arvense* 1, *Stellaria media* 1, *Allium vineale* +, *Bromus arvensis* +, *Bupleurum rotundifolium* +, *Capsella bursa-pastoris* +, *Carduus acanthoides* +, *Caucalis platycarpos* +, *Colymbada scabiosa* +, *Erodium cicutarium* +, *Fumaria vaillantii* +, *Knautia arvensis* +, *Lactuca serriola* +, *Lamium amplexicaule* +, *Lamium purpureum* +, *Myosotis arvensis* +, *Salvia verticillata* +, *Stachys recta* +, *Valerianella dentata* +, *Veronica polita* +, *Cardaria draba* r, *Leopoldia comosa* r.

S. pecten-veneris sa uvádza ako charakteristický druh zväzu *Caucalidion lappulae* (R. Tx. 1950) von Rochow 1951. Z nášho územia nebol s týmto druhom publikovaný žiadny fytoocenologický materiál (cf. Jarolímeck et al. 1997). Jediná informácia o zložení vegetácie, v ktorej sa vyskytuje aj *S. pecten-veneris*, je v práci Meredovej (l. c.), ktorá ho našla na poli s miešankovou jarinou (jačmeň, ovos, vika) a v zápise ho udáva s minimálnou hodnotou pokryvnosti (r). Porast, ktorý sme zaznamenali, považujeme za prvú informáciu o cenózach so *S. pecten-veneris* na Slovensku a na základe druhového zloženia ho zaradíme do asociácie *Caucalido daucoidis-Scandicetum pecten-veneris* Libbert 1930 (cf. Mucina 1993).

Nomenklatúra taxónov cievnatých rastlín je podľa práce Marholda (1998). Dokladový materiál *S. pecten-veneris* je uložený v herbári Katedry botaniky PríF UK v Bratislave (SLO).

Literatúra

- Chrtek J., Křísa B. & Slavíková Z., 1968: Poznámky k rozšíření druhu *Scandix pecten-veneris* L. v Československu. - Zborn. Slov. Nár. Múz., Prír. Vedy, Bratislava, 8: 61-66.
- Feráková V. & Maglocký Š., 1998: Červený zoznam papraďorastov a vyšších rastlín Slovenska (tretie vydanie). - In: Marhold K. & Hindák F. (eds), 1998: Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava.
- Hlavaček A., Jasičová M. & Zahradníková K., 1984: *Scandix* L. pp. 216-219. - In: Bertová L. (ed.), Flóra Slovenska IV/1. Veda, Bratislava.
- Jarolímek I., Zaliberová M., Mucina L. & Mochňák S., 1997: Rastlinné spoločenstvá Slovenska 2. Synantropná vegetácia. Veda, Bratislava.
- Marhold K. (ed.), 1998: Papraďorasty a semenné rastliny. In: Marhold K. & Hindák F. (eds), Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava.
- Mereďová H., 1991: Vývoj a záchrana archaických obilových spoločenstiev. - Práca SOČ (msc.), depon. in Gymnázium Dubnica nad Váhom.
- Mucina L., 1993: *Stellarietea mediae*. pp. 110-168. - In: Mucina L., Grabherr G. et Ellmauer T. (eds), Die Pflanzengesellschaften Österreichs. 1. Gustav Fisher Verlag, Jena.

Poznámka

Dňa 22. 1. 1998 sa konalo na Správe CHKO a BR Bílé Karpaty – vzdelávacom a informačnom stredisku ochrany prírody vo Veselí nad Moravou výročné stretnutie botanickej sekcie, ktorého cieľom bolo zhodnotenie minuloročnej činnosti, informácia o manažmente lúk, o mapovaní lesnej bylinnej vegetácie, sieťovom floristickom mapovaní a osobitne o registrácii invázných druhov.

Kolegovia zainteresovaní na riešení výskumných úloh i študenti z Brna a Olomouca, ktorých témy diplomových prác vychádzajú z potrieb CHKO, referovali o svojich doterajších výsledkoch. Krátku informáciu o svojej diplomovke a v zastúpení RNDr. K. Devánovej aj o novších výsledkoch floristického výskumu v Bielych Karpatoch podal M. Perný, študent 5. ročníka PríF UK. Výbor sekcie pred podujatím inicioval anketu o „nejlepšom botanickom nález za posledných 5 let“. Boli do nej prihlásené viaceré zistenia nových lokalít zriedkavých druhov rastlín na území CHKO, nálezy nových druhov pre Českú republiku (napr. *Epipactis pseudopurpurata* Mereďa – Batoušek 1998), nálezy nových druhov pre územie Bílých a Bielych Karpát (sem sa zaraďujú aj nové údaje o výskyte *Epipactis placentina* Bongiorno et Grünanger – Mereďa & Perný 1997), opis nového hybridu (*Dactylorhiza × braunii* subsp. *smitakii* Batoušek) a početné nálezy taxónov považovaných už za nezvestné. Ku tejto skupine patrili údaje o výskyte napr. *Catabrosa aquatica* (Hájek 1996), *Loncomeles sphaerocarpus* (Jongepierová & Jongepier 1995), *Gladiolus palustris* (Horal, Řepka &

Jagoš 1995). (Príklady sú prevzaté z podkladových materiálov pre anketu, za ktoré vďačím Dr. I. Jongepierovej.)

Kolega M. Perný prihlásil do ankety i nález česáka hrebenitého (*Scandix pecten-veneris*) na lokalite Peterkovej počas terénnych prác poslucháčov PríF UK zamerania systematická botanika-geobotanika, konaných v júni 1998 na Grúni pri Novej Bošáci a orientovaných okrem iných cieľov i na overenie výskytu ustupujúcich archeofytov.

Bližšiu informáciu o tomto nezvestnom a znovunájdennom druhu flóry Slovenska, (v Českej republike bol tiež kategorizovaný ako nezvestný), navrhnutom aj na zaradenie do zväzku Vyššie rastliny Červenej knihy ČR a SR podáva horeuvedený článok. V svojom dovetku k nemu by som chcela informovať, že ad hoc zvolaná hodnotiaca komisia botanickej sekcie CHKO Bílé Karpaty práve tento nález (v kombinácii s údajmi o výskyte *Bupleurum rotundifolium*, *Galium tricornutum*) označila za najlepší. Súčasne ocenila účasť slovenských botanikov na výskume CHKO Biele Karpaty i cezhraničnú spoluprácu. Cenu S. Staňka, ktorou je originál od p. Jaroslava Válka, umeleckého kováča a šperkára z Veselí nad Moravou (*1954 v Uherskom Hradišti) – tepaný list orchidey z nehrdzavejúcej ocele, som síce prebrala ako vedúca exkurzie v mene kolegov J. Ripku a P. Mered'vu ja a potešili sa jej všetci účastníci, ale morálne patrí najviac rodine Mered'ovcov – P. Mered'ovi ako priamemu nálezcovi rastliny, kvôli ktorej sme obiehali bielokarpatské kopaničiarske políčka a jeho otcovi P. Mered'ovi sen., ktorý sa dlhodobo zaujíma o miznúce klasické druhy poľných kytíc, i jeho dcére, autorke nálezu druhu z r. 1991.

Viera Feráková